

Troen og skildpadden- muslimsk og kristen sjælesorg

Skrevet af Naveed Baig, Ph.d. Fellow ved Universitet i Oslo.

Jeg havde den gyldne mulighed at kunne tage min Master i Sjælesorg fra Københavns Universitet sammen med en række præster og kristne teologer. Det endte med et eksamensbevis i 2015. Allerede inden var jeg dybt optaget af sjælesorgen qua mit arbejde på københavnske hospitaler som koordinator for Etnisk Ressourceteam og hospitalsimam. I denne artikel vil jeg gøre kort rede for lighederne og forskellene mellem muslimsk og kristen sjælesorg samtidig med at jeg gerne vil give en personlig indføring i, hvad kristen sjælesorg har betydet for mig.

Det startede i IKS. Jeg blev inviteret af dr.theol. og præst, Lissi Rasmussen til at holde et foredrag om muslimsk sjælesorg i centret på Sortedam Dossering på Indre Nørrebro anno 2004. IKS var i fuld gang med at etablere Etnisk Ressourceteam som skulle være en besøgs- og omsorgstjeneste for etniske minoritetspatienter på hospitaler.

Jeg havde øvet og forberedt mig grundigt, også med hjælp fra andre, men jeg kom til kort. Der var vers fra Koranen og udsagn fra Profeten som jeg omhyggeligt havde med i mine Powerpoint slides (nok en af de første jeg havde lavet), men hvad sagde de egentlig om sjælesorg? Hvordan skal man bedrive sjælesorg i konkrete situationer og hvordan samtaler man med patienter egentligt? Jeg stod med et korpus af normative tekster, som skulle 'males og filtreres' til anvendelig teologi. Et andet spørgsmål, der rørte i mig var: hvad er den muslimske parallel (hvis den findes) til sjælesorg, der jo har rødder i kristendommen?

Sjælesorg betyder ordret 'omsorg for sjælen' og stammer fra det tyske *zeelsorge*. Ordet *chaplain* der er engelsk, stammer fra det latinske *cappellani*, som betyder kappe. Ordet viser tilbage til en fortælling om St. Martin, som var romersk soldat (A.D. 316-397). Efter en dag at have hjulpet en fattig mand, der frøs, ved at rive sin kappe i to stykker og dække ham til med det ene, fik han en drøm. I drømmen så han Jesus iklædt det ene stykke kappe, og synet førte til omvendelse for ham, og han viede sit liv til Gud (Maurey, 2014). En *chaplain* er derfor en person, der 'giver en del af sig selv' til et andet menneske. I dag er chaplaincy blevet til institutionaliseret omsorg, som mennesker med en tro /livssyn og en særlig uddannelse giver (Gilliat-Ray et al., 2013).

Sjælesorg og chaplaincy har det til fælles at de rækker ud til 'medmennesket', der står i en 'særlig livssituation' som kræver trøst og nærvær. Det kan være i form af en samtale, men det kan også være samværet. Kristen forkyndelse kan være en del af samtalen fra sjælesorgens side hvor de store og nødvendige spørgsmål om liv, død og efterliv kommer på banen.

Sjælesorg i Kristendom og Islam. Tekst tabel 1.

Ligheder	Kristendom	Islam
Formålet med sjælesorg	Trøste/lindre. Oprette menneskets forhold til Jesus/Gud	Trøste/lindre. Søge Guds tilfredshed
Gud og mennesket	Mennesket er Guds skabning og er skabt i Guds 'billede'- Gud er nær mennesket.	Mennesket er Guds skabning, Guds <i>abd</i> , dvs. Guds tjener og Guds <i>khalifa</i> , dvs. Guds stedfortræder på jorden
Barmhjertighed	Fortællingen om Den Barmhjertige Samaritaner er en slags kodeks for kristne	Profeten Muhammad er sendt som 'barmhjertighed for alle' - et eksempel til efterfølgelse
Ritualer under sjælesorg	Giver sammenhæng, ro og åndelig mærkbarhed /bøn er et vigtigt ritual	Giver ro og trøst/bøn er vigtig – giver håb og følelsen af Guds nærhed
Narrativ tilgang	Fortælling af historier fra bibelen, lignelser og historier om enkelte personer og om Jesus, bl.a. for at patienten kan identificere sig med personer i historierne	Formidling af betydningsfulde historier/poesi/citater i Koran eller Hadith, bl.a. for at fremme livsmod

Ligheder

Selvom der ikke er nogen tradition for institutionaliseret chaplaincy i islam (indtil for nyligt i Vesten), er der en implicit teologi, der understøtter og inspirerer til, hvad der kan paralleliseres

med kristen sjælesorg (Baig, 2019). Der er en stærk formaning om at udvise barmhjertighed i islam og alle Koranens 114 kapitler (på nær en) starter da også med at understrege Guds barmhjertighed, ligesom flere af Guds navne identificeres med ordet barmhjertighed direkte eller indirekte. I den kendte hadith (profetiske overleveringer), som er den første hadith, man lærer mange steder på islamiske læreanstalter, lyder det: De der er barmhjertige vil modtage barmhjertighed af den Mest Barmhjertige. Udvis barmhjertighed overfor dem på jorden, og Den i himlen vil være jer barmhjertig' (Sunan al-Tirmidhī 1924). I den famøse Bjergprædiken fra Biblen siger Jesus ' Salige er de barmhjertige, for de skal møde barmhjertighed (Bjergprædiken vers 7).

Både i kristendom og islam er der en tanke om at kere sig om sit medmenneske. Den barmhjertige samaritaner og næstekærlighedsbuddet er *modus operandi* for kristne. Profeten Muhammad er muslimernes forbillede, og hans barmhjertige egenskaber bliver forsøgt efterlevet. Selvom man kan sige, at Gud har skabt mennesket i sit eget 'billede' i både kristendom og islam, så er muslimer meget forsigtige med at sammenligne Gud med mennesket. Ordet 'billede' forstås derfor symbolsk som 'Guds attributter'.

Mission og *dawa* (invitation til islam) er centrale begreber i de to verdensreligioner. Et anspændt spørgsmål er, hvorvidt det at drive sjælesorg er båret af intentionen om at missionere/udføre *dawa*. Det er nærliggende at spørge om, hvad man lægger i de to ord (der begge har fået en negativ ladning), for de forstås forskelligt - også indenfor de enkelte religioner. Er der tale om et ønske om at omvende, forkynde, bringe vidnesbyrd eller måske 'sekulær mission/*dawa*' - tømt for al religiøs indhold- eller noget helt andet? Både muslimske og kristne sjælesørgere vil fremhæve, at det aldrig kan være rigtigt at pådutte den anden sin tro. Den nu afdøde hospitalspræst på Herlev Hospital, Tom Andersen Kjær, der var meget aktiv i oprettelsen af Etnisk Ressourceteams og underviste teamets frivillige, plejede at sige om præstegerningens væsen: vi må aldrig begå 'åndelig voldtægt' på vores patienter og deres pårørende'. Ligeledes er der en stærk formaning i Koranen, der fremhæver at der ingen tvang er i religionen. (Koranen, 2:256)

I begge religioners traditioner optræder forskellige lignelser og fælles historier som Noahs Ark, Jesu mirakler, Moses' brændende busk, Jobs sygdom osv. Jesus bliver set som 'den gode hyrde' i Biblen, og Profeten Muhammad sagde, at 'alle er hyrder for deres flok'- ensbetydende med, at de har et ansvar overfor deres familier, naboer og samfundet generelt. (Şahīḥ al-Bukhārī 7138) Lignelsen fortæller illustrativt, *hvor* hyrdens opgave ligger. Det er at passe, pleje og beskytte sin næste. Den narrative tilgang i omsorgsarbejdet, hvor bl.a. de ovennævnte historier kan anvendes, er et uvurderligt redskab i samtalen både for muslimske og kristne sjælesørgere.

Religiøse ritualer er en anden praksis som de to religioner har til fælles sammen med en række andre religioner og livssyn. Ritualerne er konkrete og gentagende handlinger- ofte udført sammen i et fællesskab, en tradition, der giver sammenhæng, (ny)mening og trøst. I en sjælesørgersk kontekst kan det f.eks. være præstens håndspålæggelse eller imamens Koran-recitation, som kan give ro og forløsning. Bønnen, der er en henvendelse til Gud, står helt centralt i både islam og

kristendommen, men særligt i og under sjælesørgeriske samtaler kan behovet være stærkere. Her kan den gejstlige bede for konfidenten, eller de kan bede sammen.

Forskelle

Islam og kristendom er to forskellige verdensreligioner- begge monoteistiske, men med vidt forskellige forståelser af Gud, af skriftsyn og moral. I sjælesørgeriske samtaler kan der forekomme teologiske forskelle. En af de store forskelle mellem den kristne og den islamiske teologi vedrører spørgsmålet om mening. Er der en mening med lidelsen? Står Gud bag sygdommen? Her er vi inde på teodicé-problematikken: hvordan kan der være mennesker, der lider, hvorfor eksisterer det onde, når Gud er almægtig/god? Er der en mening med uretfærdighed? Den kristnes svar er bevæbnet med ordet meningsløshed. 'Der er ingen mening med at din far med kræft skal lide sådan' vil man typisk sige. I det muslimske svar vil det blive konstateret, at der er en mening med alt, også med lidelsen, og samtidig vil det blive påpeget, at man ikke altid kan forstå den. Sygdom og lidelse er i islam typisk set som prøvelser fra Guds side. Nogle kristne teologer skelner her mellem 'mening med' og 'mening i' og siger, at der ikke er en 'mening med' sygdom og lidelse, men at der godt kan være en 'mening i' den. Det handler om at finde en mening i det der sker lige nu, hvor ens kære er syg eller døende. 'Meningen i hændelsen' kunne f.eks. være muligheden for at være der for sin kære, gennem omsorg, støtte og trøst. ¹

Islams stærke tro på skæbnen adskiller sig også fra den lutherske kristne forståelse. Flere sygeplejersker fra neonatale afdelinger og nogle af de hospitalspræster, der taler med muslimske forældre, har med jævne mellemrum fortalt mig, at fædre og mødre har lettere ved at 'acceptere' deres nyfødte barns død i forhold til andre patientgrupper. Det har uløseligt noget med den islamiske teologi om skæbnen og efterlivet at gøre. Der er en stærk tro på at alt er forudbestemt (ved Guds vilje), og det har en indflydelse på indholdet af den sjælesørgeriske samtale. Det er også yderst sjældent, at muslimske patienter retter deres vrede imod Gud, netop fordi de ser det som en del af Guds plan. Dette er også min erfaring gennem samtaler med muslimske patienter og pårørende de sidste 16 år. Om ligheder mellem kristendom og islam hvad angår skæbnen har jeg sommetider som et lidt kækt svar til hospitalspræster citeret følgende fra Jobs bog i Biblen:

Nøgen kom jeg ud af moders liv, nøgen vender jeg tilbage! Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet' (Job, 1:21).

Dog er islams positive forhold til skæbnen ikke et opgør med den fri vilje. Den fri vilje er også en del af skæbnen, og mennesket opfordres til at handle moralsk rigtigt, tage hånd om sig selv og leve et ansvarligt liv (Rahman,1998).

En anden forskel mellem islamisk og kristen teologi, der tydeligt er kommet frem i forbindelse med mit eget virke, er den sjælesørgeriske samtales funktion. Flere af mine samtaler har haft en 'rådgivningsfunktion', hvor der mest var tale om en spørgsmål- svar-form. 'Hvordan skal vi begrave

¹ Hospitalspræst Christian Busch i fagbogen 'Religion, eksistens og sygepleje' (Nyt Nordisk Forlag, 2002) giver forskellige bud på hvordan man forstå og tolker mening.

vores barn?', 'i hvilken retning skal jeg bede?', 'må jeg modtage organer?' osv. Nogle af samtalerne har været en kombination af rådgivning, udførelse af et ritual og en 'åben og fortrolig samtale'. Disse tre funktioner har været plastiske, forstået på den måde, at de har været flydende og at der ikke har været en 'dagsorden' for samtalen. Hvad forventes der egentlig af en muslimsk samtalepartner og/eller imam? Har man tradition for at tale med imamen om sit liv? I den kristne tradition har man haft skriftemålet og har det stadig i visse kirker, men dog især i den katolske kirke, hvor man besøgte kirken og talte med en gejstlig omkring sit liv og især de mindre gode dele af det. Selvom der i dag kun er skriftemål få steder i Folkekirken, så bruges præsterne stadig til personlige samtaler, om end karakteren har ændret sig. I islam har man ikke skriftemålet som et ritual. Mennesker kan selv søge tilgivelse fra Gud, hvor som helst og når som helst. Dermed udviskes på en måde imamens 'mellemandsposition'. Det er i kraft af imamens religiøse viden og åndelige indsigt, at samtalen med ham bliver eftertragtet og på sin vis får autoritet.

Sjælesorg i kristendom og islam. Tekst boks 2.

Forskelle	Kristendom	Islam
Gudsopfattelse	Gud er én og treenig på samme tid	Gud er én
Skæbne	Ingen skæbnetro - mennesket er frit, men skal forsøge at leve efter Guds vilje, dvs. i kærlighed til andre mennesker	Skæbnen er fastlagt af Gud, som er alvidende, og den fri vilje er også menneskets lod
Teodicé	Sygdom og lidelse er meningsløs- Gud står ikke bag, men det er menneskets vilkår	Der er en mening med alt.Gud står bag lidelse og forløsning
Samtalens funktion/form	Åben og fortrolig samtale, fri bøn	Primært rådgivning og ritualer

Udover en monoteistisk gudstro, troen på et efterliv, håbets enorme betydning er troen som en skildpadde - hvis hjem altid er i nærheden. Det kan være at man ikke praktiserer sin tro. Alligevel har flere patienter fortalt mig (både kristne og muslimer), at de er troende – men på deres helt egen måde. De bruger troen og de religiøse fortællinger for at de kan trække sig ind og søge tryghed som en skildpadde.

Magtesløsheden og ensomheden er eksistentielle vilkår, som ingen kan undslippe - heller ikke muslimer og kristne. I islam er kuren at hengive sig til Gud, for Gud er altid med en. I kristendommen skal man være i magtesløsheden (og i meningsløsheden for den sags skyld), og det kan man, fordi Gud aldrig forlader en.

Personlige refleksioner

I mit møde med den kristne sjælesorg, først i Islamisk-Kristent Studiecenter og siden på Rigshospitalet og Det Teologiske Fakultet har jeg gjort mig nogle tanker om dens væsen og betydning:

- Den kristne sjælesorg har gæret igennem århundreder og udviklet sig til at være dér hvor mennesker er. Den er justeringsparat, dynamisk og har stærke rødder i den kristne arv.
- Sjælesorg er ikke almindelig omsorg. Der er noget dybere og mærkbart i sjælesorgen, der forsøger at røre sjælen. Som hospitalspræst Christian Busch siger, er sjælesorg en dans med patienten. Man skal følge med, være opmærksom på alle bevægelser og vise vej, når det er nødvendigt.
- Den kristne sjælesorg har en stor betydning for mennesker i svære livssituationer. Nogle af mine kollegaer på Rigshospitalet og på Herlev Hospital havde deres kalendere booket med samtaler, undervisning og supervision. Nogle havde op til 5-6 samtaler med patienter om dagen (der var også tilkald om natten).
- Sjælesorgen må hverken blive stiv, terapeutisk (at man har en behandlingsplan) eller et kaffemøde (man kan dog godt tilbyde kaffe). Sjælesorg er et seriøst anliggende der kræver tid (men ikke flere timer til en samtale), indlevelse, mod og ærlighed.

Eftertanke

Islamisk omsorgsarbejde (som jeg vælger at kalde det, og som et modul på master niveau ved det Teologiske Fakultet i Oslo hedder) har mange paralleller til den kristne sjælesorg. Det er de to religioners essens. Hvis ikke de to største verdensreligioner formår at tale ind til menneskets sårbarhed og afgrund, så ender religionerne med at være menneskefjerne. I takt med at religion og tro bliver mere individualiseret, efterspørger også muslimer- især unge - samtaler om de svære emner, typisk omkring deres følelser og om, hvordan det er at være dem. Dette spørgsmål må være omdrejningspunktet for alle, der arbejder med religiøs og eksistentiel omsorg: Hvordan er det at være dig?

Denne artikel (med enkelte tilføjelser/rettelser) er trykt i *Tidsskrift om Islam og Kristendom*, årgang 1/2021, side 41-50, i forbindelse med Islamisk-Kristent Studiecenters 25-års jubilæum.

Litteraturliste:

Yossi Maurey, *Medieval Music, Legend, and the Cult of St Martin*. Cambridge University Press. 2014.

Fazlur Rahman, *Health and Medicine in the Islamic Tradition*. ABC International Group. 1998.

Naveed Baig, 'Omsorgsarbejde for muslimer på hospitaler i Sverige, Norge og Danmark' (skrevet til Det Teologiske fakultet, UIO, Norge, 2019) <https://www.tf.uio.no/forskning/forskergrupper/interreligios/fagrappporter/fagrapport-naveed-baig.pdf>

Sophie Gilliat-Ray, Mansur Ali, & Stephen Pattison, *Understanding Muslim Chaplaincy*. Ashgate. 2013.

